

Н.М. Нямковіч

Мінск, Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка

АФАРЫЗМ ЯК СРОДАК ТРАНСЛЯЦЫІ ЧАЛАВЕЧАЙ МУДРАСЦІ (У АДКАЗ НА ПАЖАДАННЕ Г.М. МАЛАЖАЙ)

Прэамбула. З водгуку на маю кандыдацкую дысертацыю, падпісаным прафесарам Малажай: “...хотелось бы видеть наблюдения над тем, каким способом писатель (Ядвігін Ш. – Н.Н.) достигает афористичности высказываний, какие семантические, синтаксические возможности белорусского языка использует при своеобразной конденсации мысли. Сказанное можно рассматривать как пожелание Н.Н. Немкович задуматься над проблемой афористичности в белорусском литературном языке” (1990 г.)

Быў арыенцір, гучала падказка-рэкамендацыя, а яшчэ ж і грамадзянскі доўг – і пайшла па гэтай дарозе. Афарыстыкай займацца смачна: багацееш душой, мацнееш розумам, актыўнееш грамадзянскасцю, дапамагаеш паказваць

свету нашу, беларускую, мудрасць. І заўсёды відаць перспектыва, адкрываюцца новыя гарызонты, высвечваюцца нечакана цікавыя аспекты.

Праз гады можна ўжо справаздачыцца: ёсць кніга “Афарыстычныя выслоўі беларускіх пісьменнікаў” (тэматычна спарадкавана 3600 адзінак, уступ – тэарэтычнае даследаванне некаторых праблем афарыстыкі), ёсць шэраг (болей за 40) артыкулаў, ёсць картатэка новых афарыстычных выслоўяў. Не адна шчырую на гэтай ніве, мой пастаянны суаўтар – прафесар Н.В. Гаўрош, адна з папличніц Галіны Мікалаеўны.

Тэматычна-сэнсавы абсяг афарыстыкі бязмежны. Алхімія афарызма ў тым, што гэта выслоўе, сціслае па форме і ёмкае па змесце, здольна перадаць напаўненне “всего и вся”. Дапусцім, нам трэба зразумець сутнасць закона бумеранга, якую спрабуюць раскрыць на старонках шматлікіх навуковых трактатаў па філасофіі, псіхалогіі, гісторыі. У народнай мове гэта акрэслена парэмійна: “*Што посееш, тое і пажнеш*”. І як змястоўна-скандэнсавана-ярка гучыць у гэтым радзе афарыстычнае выслоўе Еўдакіі Лось “*Нам тыя вяртаюцца кветкі, што самі сабе ўзгадалі*”! Заўважце: **кветкі** вяртаюцца, плады вырабляцца пасля, ды і то не з усіх кветак. Так і чалавек: задуманы прыгожым і змястоўным, а рэалізуецца ўсяк. Параўн.: *о, гэта чалавек!; чалавек ён ніякі; што ты за чалавек такі*?! Тут беларускае бачанне філасофіі жыцця. Чалавек – істота божая; кожны з нас абраны лёсам нарадзіцца, жыць, пакідаць сляды (чытай: кветкі). Сляды, як і кветкі, могуць быць розныя. След пакідаць і насядзіць, ружа і дзядоўнік – адначасова і вельмі блізка, і вельмі далёка, амаль палярна, амаль антанімічна, глядзячы з якога ракурсу глядзець, на чым баку быць. Гэта справядліва – бачыць усё не аднамерна, не ў адной плоскасці, не ў адным колеры.

Афарызм, такім чынам, душою афарысткі трансліруе мудрасць народа і стымулюе нас да асэнсавання свайго жыцця. Названае выслоўе Еўдакіі Лось варта таго, каб стаць крылатым. Патрэбен толькі час на рэалізацыю гэтага шляху – ад “звычайнага” афарызма да крылатага выслоўя.

Каб стварыць афарызм, трэба мець светлую душу, зоркае вока, лінгвістычную смеласць, багаты жыццёвы вопыт, а найперш трэба быць філосафам. І нават калі ты суаўтар толькі аднаго афарыстычнага выслоўя, гэта ўжо нямала. А калі такіх формул дзясяткі?! Усе наступныя афарыстычныя дыскурсы належаць праму пісьменніка Георгія Марчука, якога заслужана назавём афарыстам. Яго творчасць любяць і разумеюць людзі свайго круга. А хочацца, каб тое, што ім створана, стала набыткам усіх чытачоў.

Інтэрпрэтаваць афарыстычныя выслоўі не заўсёды варта: гэта як пераказваючы геніяльны лірычны верш, можна ператварыцца ў паталагаанатама. Таму большасць афарызмаў Г. Марчука абыдзецца без майго каментарыя-аналізу. Спадзяюся, яны пацешаць душу спрактыкаваных філолагаў.

Марчука-пісьменніка хвалюе **вечнае**: сэнс жыцця, вера, Бог, каханне, Радзіма, час і яго напаўненне, таму – чакана – і Марчуковы афарызмы пра гэта. Знайшоўшы свой адказ на важныя для кожнага пытанні, падышоўшы да разумення ісціны, ён праз яркае выслоўе парэкамендуе нам: *Ад раба божлага перайдзі да чалавека божлага* (“У пошуках сэнсу”); *Не бойся зла, што ідзе ад*

прыроды, бойся зла, што ідзе ад людзей (“У пошуках сэнсу”); *Словы “так” і “не” належаць Богу, і чалавек мусіць выкарыстоўваць іх вельмі асцярожна* (“Канон маці”); *Можна, трэба, перад тым як увайсці ў царкву, доўга-доўга маліцца на яе прыступках, пакуль не адчуеш у сэрцы патрэбу ўвайсці ў храм?* (“Сповідзь”); *Чалавеку – чалавечае. Што яму – да Бога далёка, раўняцца на сатану? Ні Бог, ні д’ябал за чалавека яго работу на зямлі не зробяць. Чалавеку роўня чалавек* (“Кветкі правінцы”).

Тое, што закладзена ў названых афарызмах, прэтэндуе на вечнасць: тут заключаны агульначалавечыя каштоўнасці. Г. Марчук бярэ на сябе смеласць стаць транслятарам мудрасці народа, яго этычных і эстэтычных прынцыпаў, духоўнасці, культуры, традыцый, якія заяўляюцца як асноўныя жыццёвыя формулы і як дамінантныя каштоўнасці.

Марчуковым рэкамендацыям папярэднічаюць назіранні, графныя, яркія, непаўторныя (“імеючыя глаза, да увидит”): *Мураш усё жыццё поўзае, а прыходзіць дзень, і ён лётае* (“Кветкі правінцы”); *Зямля ўсім прымае, Бацькаўшчына – не ўсіх* (“Кветкі правінцы”); *Радасць ад таго, што бачыш жывога слава, знікне, калі ўбачыш мёртвага голуба* (“Слова пра дзень першы”); *Ты датуль цар на зямлі, пакуль жыццё не завалодала тваім духам, не паланіла адчаем перад новым днём, сумам і адзінотаю* (“Як памёр Давід Штоўба”); *Кожны дзень дадзены для радасці, а каб асэнсавалі яе, пачынаецца часам і гора* (“У пошуках сэнсу”); *Нішто так не калечыць хату, як гаспадароў* (“Канон хаце”).

Мова гэтых выслоўяў – гэта не толькі (і не столькі) вербальны план, але і кагнітыўны, які дэманструе сацыякультурны і ўнікальна-асобасны вопыт афарыста. Г. Марчук прыадчыняе дзверы ў таямніцы сусвету, а мы, калі не сляпыя і не глухія, далучаемся да яго бачання.

Калекцыю беларускіх афарыстычных выслоўяў несумненна папоўняць такія яркія афарыстычныя дэфініцыі, як *“факт яшчэ не ёсць праўда”* (“Кветкі правінцы”), *“душа – маці характару, настаўніца нораў”* (“Сповідзь”), *“адзінокі – значыць вольны”* (“Адзінота”), *“сутнасць жыцця – адчуваць сябе вольным, калі аб тваёй волі іншым карысць, а не шкода”* (“У пошуках сэнсу”), *“агарод – доля жанчын, іх крыж і радасць”* (“Канон агароду”).

Так – ёмка і ярка – бачыць сутнасць пэўных з’яў, паняццяў, рэалій **беларускі** пісьменнік. Падобныя выслоўі дапамагаюць глянуць **беларускім** вокам на агульначалавечае, прадэманстраваць уласную этнічную прыналежнасць, сказаць пра этнастэрэатыпныя рысы беларусаў.

Афарызмы валодаюць магутнай сілай і ўздзейнічаюць на свядомасць людзей глыбіней думкі, на эстэтычныя пачуцці – сваёй прыгажосцю, на памяць – сцісласцю, лаканічнасцю. Гэта, як правіла, тэксты-павучанні, тэксты-высновы, тэксты-акрэсленні, тэксты-філасафізмы, тэксты-рэцэпты. Натуральна, што многія з такіх моўных формул маюць непасрэднае дачыненне да выхавання і навучання, прытым не толькі дзяцей, але і дарослых. Не выключэнне і афарызмы Г. Марчука: *Дзеці жылі марамі, а дзяды і бацькі – намерамі. Саступаеш новаму пакаленню шлях, перадай талент* (“Кветкі правінцы”); *Ты не бойся пустэчы вакол сябе, ты бойся пустэчы ў сабе* (“Кветкі правінцы”); *Чалавек на зямлі*

павінен дзве рэчы шукаць: ісціну і веру ("Кветкі правінцыі"); Хто жыве з думкамі пра апраўданне свайго прызначэння перад Богам, той жыве асэнсавана ("У пошуках сэнсу").

Названыя і падобныя выслоўі займаюць цэнтральнае месца ў афарыстыцы. Іх можна кваліфікаваць як своеасаблівыя імператыўныя адзінкі. Імператыўнасці такіх моўных формул спрыяе значная колькасць дзеясловаў у форме загаднага ладу, шырокае выкарыстанне займеннікаў другой асобы, актыўныя словы тыпу *трэба, павінен, мусіць, варта*, прэвалююць тут абагульнена-асабовыя сказы, а таксама складаныя сказы з умоўна-выніковымі і прычынна-выніковымі адносінамі паміж часткамі. Усё гэта дапамагае дасягнуць пэўнай мэты – давесці, што сказанае ёсць праўда, ісціна, за якой трэба следаваць. Так складаюцца інструкцыі, кодэксы, арыентуючыся на якія, людзі живуць па нормах.

Не раз засведчана: афарызм вылучаецца мудрасцю сказанага. Пісьменнік-афарыст Г. Марчук акрэсліў, якой жа павінна быць гэта мудрасць: *"Мудрасць не бывае двухсэнсоўнай, алегарычнай, хітрай – яна ясная, зразумелая для ўсіх і празрыстая ў сваёй прастаце і прыгажосці, як хмарка на небе"*. Успрымем гэта як адкрыццё адной са шматлікіх таямніц афарыстычных выслоўяў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Марчук, Г. Кветкі правінцыі / Г. Марчук. – Мінск : Маст. літ., 2004.

К.С. Півавар

Віцебск, Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава

БЕЛАРУСКАЯ ПЕРЫФРАЗА ЯК КРЫНІЦА ЛІНГВАКРАІНАЗНАўчай ІНФАРМАЦЫІ

Адной з найважнейшых умоў эфектыўнасці працэсу міжкультурных зносін з'яўляецца разуменне людзьмі, якія выраслі ў асяроддзі адной нацыянальнай культуры, асноўных фактаў, норм і каштоўнасцей іншай нацыянальнай культуры. Для гэтага прызначаны лінгвакраіназнаўчы падыход да выкладання і вывучэння мовы, які не абмяжоўваецца толькі засваеннем моўных адзінак і авалоданнем маўленчымі навыкамі і ўменнямі. У межах лінгвакраіназнаўства адбываецца вывучэнне іншаземнай семантыкі моўных адзінак з мэтай засваення іх зместу, адценняў і канатацый на ўзроўні, максімальна набліжаным да іх успрымання носбітамі дадзенай мовы і культуры. Дадзены падыход бачыцца запатрабаваным пры вывучэнні беларускай мовы ў сучасных умовах незбалансаванага білінгвізму.

Своеасабліваасці беларускай прыроды, побыту і звычаяў беларускага народа, гісторыі, літаратуры і мастацтва Беларусі, яе грамадска-эканамічнага ўкладу адлюстраваны ў пэўнай сукупнасці значэнняў моўных адзінак, якую прынята называць нацыянальна-культурнай семантыкай. Найбольшая яе акумуляцыя назіраецца ў намінацыўных адзінках беларускай мовы, да якіх адносяцца найперш словы фразеалагізмы, афарызмы, вобразна-выяўленчыя сродкі (эпітэт,